

ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӘГАРИФ ҺӘМ ФӘН МИНИСТРЛЫГЫ
ӨСТӘМӘ ПРОФЕССИОНАЛЬ БЕЛЕМ БИРҮ ДӘҮЛӘТ АВТОНОМ
МӘГАРИФ УЧРЕЖДЕНИЕСЕ
«ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МӘГАРИФНЕ ҮСТЕРҮ ИНСТИТУТЫ»

2017/2018 НЧЕ УКУ ЕЛЫНДА
“ТАТАР ТЕЛЕ” ҺӘМ “ТАТАР ӘДӘБИЯТЫ”
ПРЕДМЕТЛАРЫН УКЫТУ БУЕНЧА
МЕТОДИК ТӘКЪДИМНӘР

Казан
2017

ТРМУИ Гыйльми советы карары нигезендә бастырыла

ТРМУИ ректоры Р.Р. Бәдриеваның гомуми редакциясендә

Рецензентлар: Нәбиуллина Г.Ә., КФУ доценты, филология фәннәре кандидаты; Гыйләжева Л.Г., Татарстан Республикасы Мәгарифне үстерү институтының татар теле һәм әдәбияты кафедрасы доценты, филология фәннәре кандидаты.

Төзүчеләр: Р.Р.Шәмсетдинова, Татарстан Республикасы Мәгарифне үстерү институтының татар теле һәм әдәбияты кафедрасы мөдире, доцент, филология фәннәре кандидаты, Р.Ф.Фәттахова, татар теле һәм әдәбияты кафедрасы доценты, филология фәннәре кандидаты.

2017/2018 нче уку елында татар телен укуыту буюнча методик тәкъдимнәр / Төз.: Р.Р.Шәмсетдинова, Р.Ф.Фәттахова. – Казан: Татарстан Республикасы Мәгарифне үстерү институты, 2017. – 26 б.

Хезмәт белем бирү оешмаларында эшләүче татар теле укуытучыларына, мәктәп житәкчеләренә, милли мәгариф хезмәткәрләренә тәкъдим ителә. Әсбапта татар теле һәм әдәбияты укуытучысы эшчәнлеген билгели торган норматив документлар, "Татар теле" һәм "Татар әдәбияты" уку предметларының базис һәм үрнәк уку-укуыту планнарында тоткан урыны күрсәтелә, эш программаларын төзү, дәрестән тыш эшчәнлекне оештыру буюнча методик киңәшләр бирелә, укуыту-методик комплексларга күзәтү ясала.

КЕРЕШ СҮЗ

Татарстан мәктәпләрендә татар теле татар телендә һәм рус телендә сөйләшүче балаларга республикабыздагы дәүләт телләренең берсе буларак укытыла. Татар телен укытуның *максаты* – укучыларның коммуникатив компетенцияләрен формалаштыру, танып белү, гомуми уку күнекмәләрен, сөйләм культурасын үстерү, татар милләтенә, аның тарихи һәм мәдәни хәзинәләренә карата хөрмәт тәрбияләү, укучыларны мәдәниятара диалогка тарту һәм татар телен дәүләт теле буларак өйрәнүгә ихтыяж тудыру. Татар теле дәрәсләре укучыларның фикер йөртү, интеллектуаль һәм ижади сәләтләрен үстерүгә хезмәт итәргә, татар халкының мәдәнияте һәм милли үзенчәлекләренә якынайтырга, башка халыкларга карата хөрмәт хисе, толерантлык, мәдәниятара аралашу осталыгы кебек универсаль күнекмәләр булдыруга этәргеч ясарга тиеш.

Рус һәм татар мәктәпләрендә татар телен укыту *бурычлары* булып укучыларның сүз байлыгын арттыру, фикерләү сәләтен үстерү, укучыларның сөйләм һәм язма телен камилләштерү, тел өйрәтүдә сөйләм эшчәнлегенә дүрт төрәннән файдалану (ишетеп аңлау, сөйләү (диалог, монолог), уку, язу), тел өйрәтүне татар халкының тарихы, сәнгате, мәдәнияте, горезф-гадәтләре белән тыгыз бәйләү, тел гыйлеме, аның төп бүлекләре турында ныклы белем бирү һәм күнекмәләр формалаштыру, тел гыйлеме тармакларын бүлекарә бәйләнеш принцибына нигезләп өйрәтү тора.

Мәктәптә әдәбиятны өйрәнү аны рухи-эстетик кыйммәт буларак аңларга, әдәбиятның идея-эстетик байлыгын үзләштерергә, классик әдәбият үрнәкләре белән танышырга, әдәби эсәрләргә анализларга һәм бәяләргә өйрәнергә, танылган язучыларның тормыш юлы һәм ижаты турында күзаллау булдырырга, әдәби эсәрнең образлылыгын аңлау барышы нигезендә коммуникатив күнекмәләр үстерергә һәм камилләштерергә мөмкинлек бирә.

I. ТАТАР ТЕЛЕ ҺӘМ ӘДӘБИЯТЫ УКЫТУЧЫСЫ ЭШЧӘНЛЕГЕН БИЛГЕЛИ ТОРГАН НОРМАТИВ ДОКУМЕНТЛАР

Татарстан Республикасында телләр өйрәнүнең хокукий нигезләре Россия Федерациясенең һәм Татарстан Республикасының югары норматив документлары белән раслана.

Россия Федерациясендә гамәлдә булган норматив документлар:

Россия Федерациясенең «Россия Федерациясендә белем бирү турында»гы Законы (Федеральный закон «Об образовании в Российской Федерации» (29.12.2012, № 273-ФЗ);

Россия Федерациясенең “Россия Федерациясе халык телләре турында”гы Законы (Закон РФ “О языках народов Российской Федерации” (25.10.1991, № 1807-1, ред. 12.03.2014);

Россия Федерациясе Президентының “2012-2017 елларга балалар мәнфәгатендә милли стратегия хәрәкәтләре турында”гы 761 нче номерлы Указы (Указ Президента Российской Федерации «О национальной стратегии действий в интересах детей на 2012–2017 годы») (01.06.2012);

Россия Федерациясе хөкүмәтенең 996-р номерлы боерыгы белән расланган Россия Федерациясендә 2025 елга кадәр тәрбия бирү үсеше стратегиясе (Стратегия развития воспитания в Российской Федерации на период до 2025 года, утвержденная распоряжением Правительства Российской Федерации) (29.05.2015);

2015–2020 елларга федераль белем бирү үсешенең максатчан программасы (Федеральная целевая программа развития образования на 2015–2020 годы);

Россия Федерациясе хөкүмәтенең 2403-р номерлы боерыгы белән расланган 2025 елга кадәр дәүләт яшьләр сәясәте нигезләре (Основы государственной молодежной политики Российской Федерации на период до 2025 года, утвержденные распоряжением Правительства Российской Федерации от 29 ноября 2014 г. № 2403-р.).

Алда санап кителгән федераль документлар Россия Федерациясендә белем бирү сәясәтенең төп принциптарын һәм юнәлешләрен билгелиләр, шулар нигезендә милли мәгариф эшчәнлеге дә тормышка ашырыла. Документларның төп нигезләмәләре укытучыларның илнең инновацион үсеше таләпләренә туры килгән сыйфатлы белем бирүне тәэмин итүләренә һәм белем бирү системасының милли культурасын һәм региональ мәдәни традицияләрен үстерүгә юнәлдерелгәннәр.

Татарстан Республикасында гамәлдә булган норматив документлар:

Татарстан Республикасының “Мәгариф турында”гы Законы (Закон Республики Татарстан от 22 июля 2013 года № 68-ЗРТ «Об образовании»);

“Татарстан Республикасының халык телләре турында” Законы (Закон Республики Татарстан от 8 июля 1992 года №1560 – XII «О государственных языках Республики Татарстан и других языках в Республике Татарстан» (с

учетом новой редакции Закона РТ от 12 июня 2014 г. № 53 – 3 РТ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты РТ»);

“2014-2020 нче елларга Татарстан Республикасы дәүләт телләрен һәм Татарстан Республикасында башка телләрен саклау, өйрәнү һәм үстерү буенча ТР дәүләт программасы” (25.10. 2013, 794 нче карар);

Татарстан Республикасында 2012–2020 нче елларда фән һәм мәгариф үсеше турында “Дәүләт программасы”;

2016 елның 19 нчы августында ТР Министрлар Кабинетының 570 нче карары нигезендә расланган 2030 елга кадәр Татарстан Республикасында Милли мәгарифне үстерү концепциясе.

Норматив документлар буенча мәгълүматларны түбәндәге сайтлардан табарга мөмкин:

<http://минобнауки.рф> (РФ Мәгариф һәм фән министрлыгы);

<http://www.edu.ru> («Российское образование» федераль порталы);

<http://mon.tatarstan.ru> (ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы);

<http://www.irort.ru> (ТР Мәгарифне үстерү институты)

Россия Федерациясе мәгариф һәм фән министрлыгы боерыклары белән төп гомуми белем бирүнең өч федераль дәүләт мәгариф стандарты (башлангыч гомуми белем бирү – № 373, 06.10.2009 ел; төп гомуми белем бирү – № 1897, 17.12.2010 ел; урта (тулы) гомуми белем бирү – № 413, 17.05.2012 ел) расланды.

Төп гомуми белем бирүнең федераль дәүләт белем стандартлары мәгариф системасына баскычлап кертелә. Башлангыч гомуми белем бирү баскычында федераль дәүләт белем стандарты 2011/2012 уку елыннан гамәлгә кертелде. Ә төп гомуми белем бирү баскычында яңа буын белем бирү стандартына күчү 2015/2016 уку елыннан, урта (тулы) гомуми белем бирү баскычында – 2020/2021 уку елыннан тормышка ашырылачак.

ФДББС – дәүләт аккредитациясенә ия булган башлангыч, гомуми, төп гомуми, урта гомуми, башлангыч һөнәри, урта һөнәри белем бирү оешмалары тарафыннан төп укуыту программаларын гамәлгә куйганда, мәжбүри рәвештә үтәлергә тиешле дәүләт таләпләре жыйелмасы.

ФДББС түбәндәгеләргә таләпләренә куя:

– төп белем бирү программаларының төзелешенә;

– төп белем бирү программаларын гамәлгә кую шартларына.

– төп белем бирү программаларын үзләштерү нәтижәләренә.

Бу таләпләр белем бирүнең һәр баскычында укучыларның яшь һәм шәхси үзенчәлекләрен искә алып үтәләләр.

ФДББСның методологик һәм эчтәлек нигезләре түбәндәге документларда чагылыш таба:

"Төп гомуми белем бирүнең федераль дәүләт стандартлары Концепциясе" («Концепция федеральных государственных стандартов общего образования»);

"Гомуми белем бирү эчтәлегенәң федераль төше" («Фундаментальное ядро содержания общего образования» / под ред. В. В. Козлова, А. М. Кондакова. – М.: Просвещение, 2009);

"Россия гражданыны шәхесен рухи-әхлакый яктан үстерү һәм тәрбияләү Концепциясе" (Концепция духовно-нравственного развития и воспитания личности гражданина России: учебное издание / А. Я. Данилюк, А. М. Кондаков, В. А. Тишков. – М.: Просвещение, 2010).

Әлеге документлар белән Россия Федерациясенәң Мәгариф һәм фән Министрлыгы сайтында "Федераль дәүләт белем бирү стандартлары" бүлегендә танышырга мөмкин: <http://минобрнауки.рф/документы/543>.

“Россия Федерациясендә туган телне һәм дәүләт телләрен саклау һәм үстерү өчен кирәкле норматив-хокукый база булдырылган, Татарстан Республикасында тиешле оештыру-идарә итү, фәнни-методик, кадрларга кагылышлы шартлар тудырылган. Кабул ителгән норматив документларга нигезләнәп, татар теле һәм татар әдәбияты гомуми белем бирү системасында туган тел һәм туган телдәге әдәбият, шулай ук дәүләт теле һәм чит телле әдәбият буларак, мәктәпкәчә белем бирү, гомуми белем бирү оешмаларының 1-11 сыйныфларында өч юнәлештә өйрәнелә:

– татар телендә гомуми белем бирүче оешмаларда татар теле һәм татар әдәбияты;

– рус телендә гомуми белем бирүче оешмаларда татар теле һәм татар әдәбияты (татар укучылары өчен);

– рус телендә гомуми белем бирүче оешмаларда татар теле һәм татар әдәбияты (рус телле укучылар өчен).

Һәр юнәлеш буенча үрнәк эш программалары төзелгән, УМКлар эшләнгән; татар теле һәм татар әдәбияты укытучыларын әзерләү тормышка ашырыла; педагогларга өстәмә һөнәри белем бирү эше оештырылган.”¹

Белем бирү оешмаларында түбәндәге уку программалары кулланыла:

– Белем бирү оешмасының төп үрнәк белем бирү программасы;

– Уку предметы буенча авторлык программасы;

– Уку предметы буенча эш программасы.

Татар телен һәм әдәбиятын укыту V-XI сыйныфлар өчен “Татар теле” һәм “Татар әдәбияты” буенча Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан расланган өч юнәлештәге үрнәк программаларга нигезләнә. 2017/2018 уку елларында ТР Мәгариф һәм фән министрлыгының <http://mon.tatarstan.ru> сайтында урнаштырылган үрнәк программалар, УМКлар, кулланмалардан файдаланырга тәкъдим ителә. ТР Мәгарифне үстерү институты татар теле һәм әдәбияты кафедрасы хезмәткәрләре тарафыннан эшләнгән методик эсбапларда татар телен һәм әдәбиятын укыту буенча файдалы киңәшләр бирелә (Тәкъдим ителгән әдәбият исемлеген кара).

¹ «Татарстан Республикасында 2030 елга кадәр Милли мәгарифне үстерү концепциясе»

**II. "ТАТАР ТЕЛЕ" ҺӘМ "ТАТАР ӘДӘБИЯТЫ"
УКУ ПРЕДМЕТЛАРЫНЫҢ БАЗИС ҺӘМ ҮРНӘК УКУ-УКЫТУ
ПЛАННАРЫНДА ТОТКАН УРЫНЫ**

Мәктәптә татар телен һәм әдәбиятын укыту төп һәм урта гомуми белем бирү оешмалары өчен төзелгән базис һәм үрнәк уку-укыту планнары һәм (Татарстан Республикасы мәгариф һәм фән министрлыгының 2012 елның 9 нчы июлендә гамәлгә кертелгән 4154/12 санлы, 2012 елның 10 нчы июлендә гамәлгә кертелгән 4165/12 санлы боерыклары) һәм Татарстан Республикасы мәгариф һәм фән министрлыгының 9777/12 санлы (13.08.2012), 9127/13 санлы (09.07.2013) хатлары нигезендә гамәлгә ашырыла.

ТР Мәгариф һәм фән министрлыгының 1054/15 һәм 1055/15 номерлы 19.08.2015 елда чыккан “2016/2017 уку елында укыту планын формалаштыру турында” күрсәтмәләре нигезендә башлангыч һәм төп гомуми белем бирү оешмаларында татар телен һәм әдәбиятын (әдәби уку) укытуга түбәндәге сәгәтьләр бирелгән.

Башлангыч гомуми белем бирүче мәктәпләрнең үрнәк уку планында:

Сыйныф	1	2	3	4	Барлығы сәгәтьләр
Предмет					
Татар теле	3	3	3	3	12
Әдәби уку/Татар әдәбияты	2	2	3	2	9

Туган телдә (чуваш, мари, удмурт, мордва) белем бирүче мәктәпләрнең үрнәк уку планында (1 һәм 2 вариантларда да):

Сыйныф	1	2	3	4	Барлығы
Предмет					
Татар теле / Татар әдәбияты	2	2	3	2	9

Рус телен һәм мәдәниятен тирәнтен өйрәнүче мәктәпләрнең үрнәк уку планында:

Сыйныф	1	2	3	4	Барлығы
Предмет					
Татар теле / Татар әдәбияты	4	4	4	4	16

Татар телендә белем бирүче мәктәпләрнең үрнәк уку планында:

Сыйныф	1	2	3	4	Барлығы
Предмет					
Татар теле	3	3	4	3	13
Әдәби уку / Татар әдәбияты	1	2	2	3	8

Төп гомуми белем бирүче мәктәпләрнең үрнәк уку планында:

Сыйныф	5	6	7	8	9	Барлығы сәгатьләр
Предмет						
Татар теле	3	4	2	2	3	14
Әдәби уку/Татар әдәбияты	2	2	2	2	2	10

Белем бирү программалары туган телне (чуваш, мари, удмурт, мордва) һәм мәдәниятне тирәнтен өйрәнүгә юнәлдерелгән төп гомуми белем бирү оешмаларының үрнәк уку планында:

Сыйныф	5	6	7	8	9	Барлығы сәгатьләр
Предмет						
Татар теле	1	1	1	1	1	5
Әдәби уку/Татар әдәбияты	1	1	1	1	1	5

Белем бирү программалары рус телен һәм мәдәниятен тирәнтен өйрәнүгә юнәлдерелгән төп гомуми белем бирү оешмаларының үрнәк уку планында:

Сыйныф	5	6	7	8	9	Барлығы сәгатьләр
Предмет						
Татар теле	3	4	2	2	3	14
Әдәби уку/Татар әдәбияты	1	1	1	1	1	5

Белем бирү программалары аерым предметларны тирәнтен өйрәнүгә юнәлдерелгән (профильле уку) төп гомуми белем бирү оешмаларының үрнәк уку планында:

Сыйныф	5	6	7	8	9	Барлығы сәгатьләр
Предмет						
Татар теле	3	4	2	2	3	14
Әдәби уку/Татар әдәбияты	1	1	1	1	1	5

Татарстан Республикасында туган (татар) телендә белем бирүче гомуми белем бирү оешмаларының 5-9 сыйныфлары өчен төп гомуми белем бирүнең үрнәк уку планы кулланыла.

ФДББС буенча укыта торган гомуми белем бирү оешмаларында татар теле һәм әдәбиятын укытуга түбәндәге сәгатьләр бирелгән:

Сыйныф	5	6	7	8	9	Барлығы сәгатьләр
Предмет						
Татар теле	3	4	2	2	3	14
Әдәби уку / Татар әдәбияты	2	2	2	2	2	10

Татар телен һәм әдәбиятын укытуда өстәмә сәгатьләр урта гомуми белем бирү оешмаларының компонентыннан алынырга мөмкин.

10-11 сыйныфларда татар теле һәм әдәбиятын укыту Татарстан Республикасының белем бирү оешмалары өчен уку планы белән билгеләнгән уку сәгатьләре кысаларында тормышка ашырыла.

**III. "ТАТАР ТЕЛЕ" ҺӘМ "ТАТАР ӘДӘБИЯТЫ"
УКУ ПРЕДМЕТЛАРЫН УКУТУНЫ ТЭЭМИН ИТЭ ТОРГАН
УКУТУ-МЕТОДИК КОМПЛЕКСЛАРЫНА КҮЗӘТҮ**

Мәктәптә татар телен һәм әдәбиятын укуту-методик тәэмин ителеше Россия Федерациясе Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан расланган дәреслекләрнең федераль исемлеге нигезендә тормышка ашырыла. Закон нигезендә тәкъдим ителгән дәреслекләр исемлеге 3 елга бер тапкыр формалаша. Димәк, 2017/2018 уку елында белем бирү оешмалары Татарстан Республикасы Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан расланган "Дәреслекләрнең Федераль исемлеге" боерыгы (18.07.2016, № 870) нигезендә яңа федераль исемлеккә кертелгән дәреслекләр буенча укый алачаклар:

Башлангыч гомуми белем бирү			
Туган тел (уку предметы)			
Гарифуллина Ф.Ш., Мияссарова И.Х.	Әлифба	1	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Харисов Ф.Ф., Сиражиева Г.Д.	Татар теле	1	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Харисов Ф.Ф., Харисова Ч.М., Панова Е.А.	Татар теле	2	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Харисов Ф.Ф., Шакирова Г.Р., Сәгъдиева Р.К., Хисматова Л.К.	Татар теле	3	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Харисов Ф.Ф., Харисова Ч.М., Сәгъдиева Р.К., Гарипова В.А.	Татар теле	4	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Жамалетдинова З.И.	Татар теле: татар телендә башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен дәреслек	1	Татарстан китап нәшрияты
Жамалетдинова З.И.	Татар теле: татар телендә башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен дәреслек	2	Татарстан китап нәшрияты
Жамалетдинова З.И.	Татар теле: татар телендә башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен дәреслек	3	Татарстан китап нәшрияты
Жамалетдинова З.И.	Татар теле: татар телендә	4	Татарстан китап

	башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен дәреслек, 2 кисәктә		нәшрияты
Мияссарова И.Х., Гарифуллина Ф.Ш., Шәмсетдинова Р.Р.	Алифба	1	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Мияссарова И.Х., Харисова Ч.М.	Татар теле	1	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Мияссарова И.Х., Фәйзрахманова К.Ф.	Татар теле, 2 кисәктә	2	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Мияссарова И.Х., Фәйзрахманова К.Ф.	Татар теле	3	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Мияссарова И.Х., Фәйзрахманова К.Ф.	Татар теле, 2 кисәктә	4	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Фәтхуллова К.С.	Татар теле: рус телендә башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен дәреслек	1	Татарстан китап нәшрияты
Фәтхуллова К.С.	Татар теле: рус телендә башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен дәреслек, 2 кисәктә	2	Татарстан китап нәшрияты
Фәтхуллова К.С.	Татар теле: рус телендә башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен	3	Татарстан китап нәшрияты
Фәтхуллова К.С.	Татар теле: рус телендә башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен, 2 кисәктә	4	Татарстан китап нәшрияты
Харисов Ф.Ф., Харисова Ч.М.	Татар теле: рус телендә башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен	1	Татарстан китап нәшрияты
Харисов Ф.Ф., Харисова Ч.М., Жәләлиева А.К.	Татар теле: рус телендә башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен	2	Татарстан китап нәшрияты
Харисов Ф.Ф., Хисамова Ф.М., Харисова Ч.М.	Татар теле: рус телендә башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен	3	Татарстан китап нәшрияты
Харисов Ф.Ф.,	Татар теле: рус телендә	4	Татарстан китап

Харисова Ч.М.	башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен		нәшрияты
Хәйдәрова Р.З., Галиева Н.Г.	Татар теле: башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен	1	«Татармультифильм» нәшрияты
Хәйдәрова Р.З., Галиева Н.Г., Әхмәтжанова Г.М.	Татар теле: башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен	2	«Татармультифильм» нәшрияты
Хәйдәрова Р. З., Әхмәтжанова Г.М., Гиниятуллина Л.А.	Татар теле: башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен, 2 кисәктә	3	«Татармультифильм» нәшрияты
Хәйдәрова Р. З., Әхмәтжанова Г.М., Гиниятуллина Л.А.	Татар теле: башлангыч гомуми белем бирү оешмалары өчен, 2 кисәктә	4	«Татармультифильм» нәшрияты
Туган телдә әдәби уку (уку предметы)			
Гарифуллина Ф.Ш., Мияссарова И.Х.	Әдәби уку	1	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Гарифуллина Ф.Ш., Мияссарова И.Х.	Әдәби уку, 2 кисәктә	2	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Гарифуллина Ф.Ш., Мияссарова И.Х.	Әдәби уку, 2 кисәктә	3	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Гарифуллина Ф.Ш., Мияссарова И.Х.	Әдәби уку, 2 кисәктә	4	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Сафиуллина Г.М., Гарифуллина М.Я., Мөхәмәтжанова А.Г., Хәсәнова Ф.Ф.	Әдәби уку, 2 кисәктә	1	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Сафиуллина Г.М., Гарифуллина М.Я., Мөхәмәтжанова А.Г., Хәсәнова Ф.Ф.	Әдәби уку, 3 кисәктә	2	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Сафиуллина Г.М., Мөхәмәтжанова А.Г., Хәсәнова Ф.Ф.	Әдәби уку, 3 кисәктә	3	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Сафиуллина Г.М., Мөхәмәтжанова А.Г., Хәсәнова Ф.Ф.	Әдәби уку, 3 кисәктә	4	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Рус телендә гомуми белем бирүче оешмалар өчен			
Рус төркемендә укучылар өчен			

Хәйдәрова Р. З. һ.б.	Татар теле. ФДББС	5	«Татармультфильм» нәшрияты
Хәйдәрова Р. З. һ.б.	Татар теле. ФДББС	6	«Татармультфильм» нәшрияты
Хәйдәрова Р. З. һ.б.	Татар теле. ФДББС	7	«Татармультфильм» нәшрияты
Хәйдәрова Р. З. һ.б.	Татар теле. ФДББС	8	«Татармультфильм» нәшрияты
Хәйдәрова Р. З. һ.б.	Татар теле. ФДББС	9	«Татармультфильм» нәшрияты
Мотыйгуллина Ә.Р., Ханнанов Р.Г. һ.б.	Әдәбият. ФДББС	5	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Мотыйгуллина Ә.Р., Ханнанов Р.Г. һ.б.	Әдәбият. ФДББС	6	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Мотыйгуллина Ә.Р., Ханнанов Р.Г. һ.б..	Әдәбият. ФДББС	7	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Мотыйгуллина Ә.Р., Ханнанов Р.Г., Вәлиуллина Р.Х.	Әдәбият. ФДББС	8	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Мотыйгуллина Ә.Р., Ханнанов Р.Г., Хөснуллина Х.Х.	Әдәбият. ФДББС	9	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Татар төркемендә укучылар өчен			
Шәмсетдинова Р.Р., Һадиева Г.К., Һадиева Г.В.	Татар теле. ФДББС	5	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Сәгъдиева Р.К., Гарапшина Р.М., Хәйруллина Г.И.	Татар теле. ФДББС	6	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Сәгъдиева Р.К., Харисова Г.Ф., Сабиржанова Л.К., Нуриева М.А..	Татар теле. ФДББС	7	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Сәгъдиева Р.К., Хәйруллина Г.И.	Татар теле. ФДББС	8	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Сәгъдиева Р.К., Кадыйрова Э.Х.	Татар теле. ФДББС	9	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Хәсәнова Ф.Ф., Сафиуллина Г.М., Гарифуллина М.Я., Сафиуллина А.Н.	Әдәбият. ФДББС	5	"Мәгариф-Вакыт" нәшрияты
Хәсәнова Ф.Ф.,	Әдәбият. ФДББС	6	"Мәгариф-Вакыт"

Сафиуллина Г.М., Гарифуллина М.Я., Сафиуллина А.Н.			нәшрияты
Хасанова Ф.Ф., Сафиуллина Г.М., Гарифуллина М.Я., Сафиуллина А.Н.	Әдәбият. ФДББС	7	"Мәгариф-Вақыт" нәшрияты
Хәсәнова Ф.Ф., Сафиуллина Г.М., Гарифуллина М.Я., Сафиуллина А.Н.	Әдәбият. ФДББС	8	"Мәгариф-Вақыт" нәшрияты
Хәсәнова Ф.Ф., Сафиуллина Г.М., Гарифуллина М.Я., Сафиуллина А.Н.	Әдәбият. ФДББС	9	"Мәгариф-Вақыт" нәшрияты
Татар телендә гомуми белем бирүче оешмалар өчен			
Харисова Ч.М., Максимов Н.В., Сәйфетдинов Р.Р.	Татар теле. ФДББС	5	Татарстан китап нәшрияты
Йосыпов Ф.Ю., Харисова Ч.М., Сәйфетдинов Р.Р.	Татар теле. ФДББС	6	Татарстан китап нәшрияты
Максимов Н.В., Набиуллина Г.А. / М.З. Зәкиев ред.	Татар теле. ФДББС	7	Татарстан китап нәшрияты
Зәкиев М.З.	Татар теле. ФДББС	8	Татарстан китап нәшрияты
Зәкиев М.З.	Татар теле. ФДББС	9	Татарстан китап нәшрияты
Ганиева Ф.А., Сабирава Л.Г.	Әдәбият. ФДББС	5	Татарстан китап нәшрияты
Ганиева Ф.А., Гарифуллина М.Д.	Әдәбият. ФДББС	6	Татарстан китап нәшрияты
Абдуллина Д.М., Хисматова Л.К., Жәүһәрова Ф.Х.	Әдәбият. ФДББС, 2 кисәктә	7	Татарстан китап нәшрияты
Ганиева Ф.А., Рамазанова Ч.Р.	Әдәбият. ФДББС, 2 кисәктә	8	Татарстан китап нәшрияты
Закиржанов А.М., Миңнегулов Х.Ю., Фәхретдинова Г.М.	Әдәбият. ФДББС, 2 кисәктә	9	Татарстан китап нәшрияты

Болардан тыш әлеге сыйныфларда татар телен һәм әдәбиятын укыту буенча электрон дәреслекләр, укытучы өчен методик әсбаплар, эш дәфтәрләре дә төзелгән.

Белем бирү процессын төп гомуми белем бирү программалары буенча алып барган учреждениеләр РФ Мәгариф һәм фән министрлыгының 2016 елның 26 гыйнварында чыккан 38 нче номерлы боерыгы нигезендә 5 ел дәвамында алда әйтелгән боерык гамәлгә кергәче алынган һәм төп федераль исемлектән чыккан дәреслекләр буенча укыта алалар. Димәк, укыту учреждениеләрендә федераль исемлеккә кертелмәгән дәреслекләр кулланылаштан чыкмаган булса, укучылар предметны боерык чыкканчы алынган дәреслекләр белән укып бетерерә алалар.

Уку елында мәктәп китапханәләренең фондларын комплектлаштырганда белем бирү оешмаларына түбәндәгеләргә игътибар итәргә кирәк:

– дәреслекләргә сайлап алу мәктәпнең төп гомуми белем бирү программалары эчтәлегенә белән билгеләнә;

– төп белем бирү программаларын үзләштерүдә давамчанлыкны саклау максаты белән төрле линияләргә керә торган дәреслекләргә сайлап алу киңәш ителми.

Педагогик хезмәткәрләргә үзләренең профессиональ вазифаларын башкарган вакытта белем бирү программаларына туры килгән һәм белем бирү турындагы законнар белән расланган дәреслекләргә, уку кулланмаларын, укыту һәм тәрбия бирүнең башка чараларын сайлап алу мөмкинлегенә бирелә (2012 елның 29 декабрендә чыккан 273-ФЗ номерлы "Россия Федерациясендә Мәгариф турында"гы Федераль законы п. 4, 3 нче бүлек, 47 маддә).

IV. "ТАТАР ТЕЛЕ", "ТАТАР ӘДӘБИЯТЫ" ПРЕДМЕТЛАРЫ БУЕНЧА ПЛАНЛАШТЫРГАН НӘТИЖЭЛЭРГЭ ИРЕШҮ

Федераль дәүләт гомуми белем бирү стандарты белем бирү процессының эчтәлеген яңарту, аның нәтижәләрен югары сыйфатлы итү максатын куя һәм шуның нигезендә укытучыларга укучыларда милли кыйммәтләр урнаштыру, белем бирүдә планлаштырылган нәтижәләргә һәм универсаль уку гамәлләрен формалаштыру, бәяләү системасын камилләштерү бурычлары йөкләнә. Укытуда предмет нәтижәләрен генә түгел, ә шәхескә караган һәм метапредмет нәтижәләрен (универсаль уку гамәлләрен) булдыру буенча эш алып барыла. Белем бирү процессында укучыда универсаль уку гамәлләрен формалаштыра алсак, бала мәктәптә алган белем-күнекмәләргә алдагы тормышта да куллана алачак, үз-үзенә ышанган, мөстәкыйль эш итә торган, коммуникатив, рухи дөньясы бай, кешелеккә шәхес буларак тәрбияләнәчәк.

“Татар теле”, “Татар әдәбияты” предметларын укытуда шәхескә караган нәтижәләргә формалаштыру укучыларның түбәндәгә сыйфатларга ия булуы белән билгеләнә:

- татар телен шәхеснең интеллектуаль, ижади сәләтләрен, әхлак сыйфатларын камилләштерүдә ролен билгели торган татар халкының төп милли-мәдәни кыйммәте итеп тану;
- татар телен эстетик кыйммәтен аңлау; туган телгә карата тирән ихтирам, аның өчен горурлык хисе барлыкка килү; татар телен чисталыгын саклау ихтыяжы булу; татар телендә грамоталы сөйләшәргә омтылу;
- аралашу процессында фикерләргә һәм хисләргә иркен белдерү өчен җитәрлек сүз запасына һәм грамматик чараларга ия булу; үз сөйләмгә күзәтү нигезендә үзбәягә сәләтле булу (рефлексия).

Метапредмет нәтижәләре – баланың белем алуга сәләтен һәм алган белемнәрен практикада куллана белү осталыгын булдыра торган универсаль уку гамәлләргә комплексы.

Универсаль уку гамәлләре – субъектның яңа социаль тәҗрибәгә аңлы һәм актив рәвештә үзләштерү юлы белән үзүсешкә һәм үзен камилләштерүгә сәләте, ягъни укучының белем алу процессын оештыра алуы.

Универсаль уку гамәлләргә системасын түбәндәгә компонентлар тәшкил итә:

- шәхескә караган универсаль уку гамәлләргә (үзбилгеләнеш, белем алуга әзерлек, белем дәрәжәсен, танып белү эшчәнлегенә сәләтлелек, әхлакый-этик сыйфатларның камилләшүенә юнәлдерелгән гамәлләр);
- танып-белү универсаль уку гамәлләргә (гомумуку, логик, проблема кую һәм аны хәл итү гамәлләргә);

• коммуникатив универсаль уку гамәлләре – үзара мөнәсәбәтләрне жайлау һәм уртак нәтижәгә ирешү максатында ике яки берничә укучының үзара хезмәттәшлек итүенә корылган эш төрләре:

- башкаларны тыңлый һәм ишетә белү;
- аралашу бурычлары һәм шартларына туры китереп фикерне белдерә алу;
- башкаларның фикере белән кызыксыну һәм үз фикереңне тулы һәм төгәл итеп әйтә белү;
- үз фикереңне дәлилли белү, тормыштан мисаллар китерү;
- укылган текстлар буенча сораулар бирә алу;
- бирелгән текстларның дэвамын сөйли алу, автор фикере белән чагыштыру;
- сыйныфташлар каршында төрле темаларга, башкарылган проектлар буенча чыгыш ясау;
- диалог төзүдә һәм коллектив фикер алышуда катнашу;
- татар теленең грамматик һәм стилистик нормаларына нигезләнеп, монгологик һәм диалогик сөйләм төзү күнекмәләренә ия булу;
- төрле жавапларны тыңлау, чагыштыру, нәтижә ясау;
- төрле карашларны тыңларга эзер булу һәм күмәк эш вакытында уртак фикергә килү;
- гомуми эшне оештыруда инициатива күрсәтү (эшлекле лидерлык);
- сораулар ярдәмендә мәгълүматны таба алу;
- әңгәмәдәшнең үз-үзен тотышы белән идарә итү – аның гамәлләрен күзәтү, төзәтү һәм бәяләү, ышандыра алу;
- эшлекле мөнәсәбәтләр урнаштыру, нәтижәле хезмәттәшлек итү;
- төркемдә конфликтсыз эшләүне тәмин итү, үзара ярдәмләшү;
- әңгәмәдәшләргә хөрмәтле караш булу.

• регулятив универсаль уку гамәлләре (уку мәсьәләсен кую, планлаштыру, фаразлау, контроль, коррекция, бәяләү, үзрегуляция).

Дәрестә әлегә универсаль уку гамәлләренең дүрт төре дә, һичшиксез, тигез дәрәжәдә формалаштырылырга тиеш.

Предмет нәтижәләренә таләпләр:

- сөйләм эшчәнлегә төрләре камилләшү;
- татар теленең коммуникатив, эстетик мөмкинлекләреннән оста файдалану;
- тел турында фәнни белемнәргә ия булу һәм аларны системалаштыру; тел бүлекләре һәм берәмлекләре арасындагы бәйләнешләрне аңлау; линвистиканың төп төшенчәләрен, телнең төп берәмлекләрен һәм грамматик категорияләрен үзләштерү;
- сүзне төрле яклап анализлау, сүзтезмәләргә һәм жөмлөләргә синтаксик анализ ясау, шулай ук текстка күп аспектлы анализ ясау күнекмәләре формалашу.

Актив аралашуга корылган күнегүләр аша телнең грамматик нормаларын үзләштерү, лексикасын өйрәнү һәм актив сөйләмдә грамоталы итеп куллану тормышка ашырыла. Бу дәресләрнең эчтәлегендә текстны уку, текст буенча эшләрү буенча күнегүләр системасы өстенлек итә: текст буенча сорауларга җавап бирү, эчтәлеген сөйләрү, ахырын уйлап язучу; темасын, микротемаларын билгеләрү; планын төзү, конспектлау, аннотация язучу, анализлау. Тексттан соңгы этапта текст буенча диалогик, монологик сөйләмгә чыгу оештырыла: телдән һәм язучу, монологик (хикәяләрү, тасвирлау, фикерләрү) һәм диалогик сөйләм төзү эшчәнлегә башкарыла. Коммуникатив ысул лексик берәмлекләрне һәм аларның грамматик формаларын билгелә бер ситуацияләргә бәйләп өйрәтүне таләп итә. Чынбарлыкта кешеләр, аралашу сферасыннан чыгып, бер-берсе белән хәбәрләршәләр һәм моның өчен кирәкле тел берәмлекләрәннән файдаланалар. Шуңа күрә рус балаларына татар телен чит тел буларак өйрәткәндә, аралашу ситуацияләрәнә бәйлә репликаларны истә калдыру телне гамәли үзләштерүне җиңеләйтә һәм аның нәтижәлеген арттыра. Шушы максаттан дәресләрдә алда әйтелгән бурычларны үтәрүгә, ягъни татарча уку, язучу, сөйләршү, тыңлап аңлауны камилләштерүгә юнәлдерелгән күнегүләр башкарыла: коммуникатив биремнәр, коммуникатив уеннар, ситуатив уеннар, рольле уеннар.

Яңа таләпләр укытучының позициясен үзгәртте, ул: укучыларда фәнне өйрәнүгә уңай мотивация булдыра, аларның эшчәнлеген мөстәкыйль планлаштыруны оештыра, укучыларны куелган мәсьәләләрне мөстәкыйль чишү юлларын эзләүгә этәрә, ижади сәләтләрән үстерү өчен уңай шартлар тудыра, белемнәрне үзләштерүгә ижади якын килергә, мөстәкыйль фикерләрүгә өйрәтә, үзбәягә, үзконтрольгә өнди, укучыларның шәхси сәләтләрән, үзенчәлекләрән күрәп, уңай бәяли, белем алуда яңа казанышларга рухландыра. Димәк, укытучы традицион рәвештә белем бирүче генә түгел, ул - җитәкче, оештыручы, киңәшче, дус. Укучы исә дәрестә актив катнашучы, ул: уку-танып белү эшчәнлегенә максат куя һәм аңа ирешергә тырыша, дәреснең эш планын төзүдә катнаша һәм нәтижәләрән бәяли, яңа белемнәрне укытучы җитәкчелегендә һәм мөстәкыйль үзләштерә, сораулар бирә, кызыксына, үз фикерән ачык белдерә. Болар барысы да укучыларның белем алуда шәхескә караган, метапредмет һәм предмет нәтижәләрәнә ирешүгә һәм универсаль уку гамәлләрән формалаштыруга хезмәт итә.

V. "ТАТАР ТЕЛЕ", "ТАТАР ӘДӘБИЯТЫ" УКУ ПРЕДМЕТЛАРЫННАН ЭШ ПРОГРАММАЛАРЫ ТӨЗҮ БУЕНЧА МЕТОДИК ТӘКЪДИМНӘР

Төп гомуми белем бирү программалары төп гомуми белем бирү оешмаларының локаль норматив акты булып тора, ә уку предметларының, курсларының һәм дәрестән тыш эшчәнлек курсларының эш программалары бу локаль актларының структур компонентын тәшкил итә.

Эш программаларының *төп максаты* – укучылар тарафыннан төп гомуми белем бирү программасын үзләштерүдә планлаштырырылган нәтижеләргә ирешүне тәэмин итү. Эш программаларын төзүнең бурычлары - белем бирү оешмалары эшчәнлеге һәм укучылар контингентының үзенчәлекләреннән чыгып, аерым уку предметының эчтәлеген, күләмен, тәртибен билгеләү. Эш программаларының структурасы төп гомуми белем бирүнең федераль дәүләт белем бирү стандартлары таләпләрен истә тотып билгеләнә һәм Россия Федерациясе Мәгариф һәм фән министрлыгының “Россия Федерациясенең Мәгариф һәм фән министрлыгының 2010 елның 17 декабринән 1897 номерлы боерыгы нигезендә төп гомуми белем бирү федераль дәүләт белем бирү стандартларына үзгәрешләр кертү турында” 2015 елның 31 декабриндә чыккан 1577 номерлы боерыгындагы (Приказ Министерства образования и науки Российской Федерации от 31.12.2015 г. № 1577 «О внесении изменений в федеральный государственный образовательный стандарт основного общего образования, утвержденный приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 17 декабря 2010 г. № 1897» (Зарегистрировано в Минюсте России 02.02.2016 № 40937) күрсәтмәләргә нигезләнә.

Уку предметларының, курсларының эш программаларының эчтәлеген тутырганда төп гомуми белем бирү федераль дәүләт белем бирү стандартлары таләпләрен истә тотыла, ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы тарафыннан расланган уку предметлары буенча үрнәк программа материаллары, төп гомуми белем бирү оешмаларының төп белем бирү программаларының положениеләре һәм укыту планы, дәреслек кулланыла.

Эш программалары предмет укытучысы яки укытучылар төркеме тарафыннан бер уку елына төзелә һәм белем бирү учреждениесе тарафыннан 31 августтан да соңга калмыйча раслана. Алга таба мәктәп администациясе эш программасына кертелгән положениеләрнең үтәлешен системалы рәвештә контрольдә тота.

Эш программаларын төзү, төзәтү, аларга үзгәрешләр кертү тәртибе локаль норматив акт билгели.

Алдагы таблицада төп гомуми белем бирү ФДББС-ның эш программалары структурасына куелган таләпләренә бәйле үзгәрешләр чагылдырыла.

<p>2014 елның 29 декабрь боерыгы күрсәтмәләрендә эш программалары структурасына куелган таләпләр, <i>гамәлдә түгел:</i></p>	<p>2015 елның 31 декабрь боерыгы күрсәтмәләрендә эш программалары структурасына куелган таләпләр, <i>гамәлдә:</i></p>
<p>Уку предметлары, курсларының эш программалары стурктурасы</p>	
<p>1) уку предметын үзләштерүнең максаты конкретлаштырылган аңлатма язуы; 2) уку преметының, курсының гомуми характеристикасы; 3) уку планында уку предметының тоткан урыны; 4) уку предметын үзләштерүнең шәхескә караган, метапредмет һәм предмет нәтижәләре; 5) уку предметының, курсының эчтәлегә; 6) төп уку эшчәнлеген чагылдырган тематик планлаштыру 7) белем бирү процессының укыту-методик һәм материал-техник яктан тәэмин ителеше; 8) уку предметын, курсын үзләштерүнең планлаштырган нәтижәләре.</p>	<p>1) уку предметын, курсын үзләштерүнең планлаштырган нәтижәләре; 2) уку предеметының, курсының эчтәлегә; 3) сәгатьләр санын күрсәткән тематик планлаштыру.</p>
<p>Дәрестән тыш эшчәнлек курсларының эш программалары стурктурасы</p>	
<p>Таләпләр куелмаган</p>	<p>1) дәрестән тыш эшчәнлек курсын үзләштерү нәтижәләре; 2) дәрестән тыш эшчәнлекнең формаларын һәм төрләрән күрсәткән эчтәлек; 3) тематик планлаштыру.</p>

Эш программалары структурасына белем бирү учреждениесенен локаль норматив акты нигезендә өстәмә бүлекләр кертелергә мөмкин: уку предметы буенча календарь-тематик планлаштыру, бәяләү материаллары.

VI. "ТАТАР ТЕЛЕ, "ТАТАР ӘДӘБИЯТЫ" УКУ ПРЕДМЕТЛАРЫ БУЕНЧА ДӘРЕСТӘН ТЫШ ЭШЧӘНЛЕКНЕ ОЕШТЫРУ БУЕНЧА МЕТОДИК ТӘКЪДИМНӘР

ФДББС мәктәптә белем бирү процессына, шул исәптән дәрестән тыш эшчәнлекне оештыруга да яңа таләпләр куя. Федераль дәүләт стандартлары шартларында белем бирү оешмаларында төп гомуми белем бирү программасы дәрестә укыту эшчәнлегенә һәм дәрестән тыш эшчәнлек аша дәүләт санитар-эпидемиологик кагыйдәләргә һәм нормативларны үтәп тормышка ашырыла (СанПиН 2.4.2.2821-10, 2015 елның 24 ноябрь редакциясендә).

Төп гомуми белем бирүнең ФДББС шартларында дәрестән тыш эшчәнлек түбәндәге норматив документлар һәм материалларга нигезләнеп оештырыла:

- Россия Мәгариф һәм фән министрлыгының “Гомуми белем бирү федераль дәүләт белем бирү стандартларын керткәндә дәрестән тыш эшчәнлекне оештыру турында” хаты, 12 май 2011 ел, № 03-296;
- СанПиН 2.4.2.2821-10 “Гомуми белем бирү оешмаларында укыту шартларына һәм укытуны оештыруга санитар-эпидемиологик таләпләр”;
- СанПиН 2.4.4.1251-03 “Балаларга өстәмә белем бирү оешмаларына санитар-эпидемиологик таләпләр”;
- Россия Мәгариф һәм фән министрлыгының “Гомуми белем бирү оешмаларында тәрбия бирү компонентын үстерү Программасының юнәлеше турында” хаты, 13 май 2013 ел, № ИР-352/09;
- Россия Мәгариф һәм фән министрлыгының “Гомуми белем бирү оешмаларында тәрбия бирү компонентын үстерү Программасын тормышка ашыруда чаралар исемлеген формалаштыру буенча тәкъдимнәр турында” хаты, 12 июль 2013 ел, № 09-879;
- Россия Мәгариф һәм фән министрлыгының “Дәрестән тыш эшчәнлек һәм өстәмә гомуми белем бирү программасын тормышка ашыру турында” хаты, 14 декабрь 2015 ел, № 09-3564.

Дәрестән тыш эшчәнлек – дәрестә уку эшчәнлегеннән кала укучыларны тәрбияләү максатына юнәлдерелгән барлык эш төрләре.

Укучыларның дәрестән тыш эшчәнлеген оештыруга ФДББС түбәндәге таләпләргә куя:

- дәрестән тыш эшчәнлек мәктәптә төп белем бирү программасының аерылгысыз өлеше;
- мәктәпнең төп белем бирү программасы составына кертелә;
- ФДББС таләпләрен тулысынча тормышка ашыруга ярдәм итә;

- программаның әлеге өлешенә караган эчтәлекне тутыру белем бирү учреждениесенең үз компетенциясендә;
- төп белем бирү стандартларын тормышка ашыру юлында белем бирү процессын оештыру формаларын сайлауны, дәрес һәм дәрестән тыш эшчәнлекне чиратлаштыруны белем бирү оешмасы үзе билгели;
- дәрестән тыш эшләр өчен сәгатьләр билгеләү укучылар теләгеннән (мөмкинлегеннән) чыгып эшләнелә.

Төп гомуми белем бирүнең ФДББС һәр гомуми белем бирү баскычында дәрестән тыш эшчәнлеккә тиешле гомуми сәгатьләр санын төгәл куя: төп гомуми белем бирү баскычында - 1750 сәгатькә кадәр, урта гомуми белем бирү баскычында – 700 сәгатькә кадәр. Мәктәп, үзенең төп белем бирү программасының эчтәлегенә һәм оештыру үзенчәлегеннән чыгып, дәрестән тыш эшләргә сәгатьләр санын үзе билгели ала. Ләкин СанПиН 2.4.2.2821-10 укучыларның максималь атналык белем алу күләменә гигиеник таләпләрне төгәл куя (п. 10.5): мәсәлән, 5-9 сыйныфларда, уку атнасының озынлыгы күпме булуга карамастан, атналык дәрестән тыш эшләр күләме 10 сәгатьтән артмаска тиеш. Шулай ук ДТЭ сәгатьләренең уку атнасында да, бәйрәм һәм ял көннәрендә дә, каникул вакытында да ижтимагый файдалы эшләр башкару, тикшеренү эшчәнлеген алып бару, экскурсияләр, походлар, ярышлар үткөрү, театрларга, музейларга бару һәм башка чаралар өчен куллану мөмкинлеге ассызыклана.

Мәктәптә дәрестән тыш эшчәнлекне оештыруның төп максаты – укучыларның кызыксынуларын, сәләтләрен һәм ихтияжларын канәгатьләндерелек шартлар тудыру һәм аларның буш вакытларын дәрес оештыру, шуның нигезендә тәрбияләү һәм социальләштерү максатына ирешү.

Дәрестән тыш эшчәнлекнең юнәлешләре, төрләре һәм формалары:

Төп юнәлешләр	Эш төрләре	Эш формалары
Гомуми интеллектуаль Гомуми мәдәни Руһи-әхлакый Спорт-сәламәтлекне саклау Нәфис-эстетик Хәрби-патриотик Ижтимагый-файдалы эшчәнлек	Уен Танып-белү Руһи кыйммәткә юнәлдерелгән проблемалы аралашу Сәнгати ижат Техник ижат Хезмәт Спорт-сәламәтлән­дерү эшчән­леге Туризм, төбәкне өйрәнү эшчән­леге	Түгәрәкләр Нәфис студияләр Спорт клублары һәм секцияләре Яшүсмерләр оешмалары Төбәкне өйрәнү эше Фәнни-гамәли конференцияләр Олимпиадалар Ярышлар Эзләнү һәм фәнни тикшеренүләр Ижтимагый-файдалы

		гамәлләр Хәрби-патриотик оешмалар
--	--	---

ДТЭнең гомуми системасында мөһим урынны тел һәм әдәбият укытучыларының эшчәнлегенә алып тора. Бу эшчәнлек укытучыга предмет буенча белемнәрне ныгытырга, предметка карата кызыксыну уятырга, укучыларның ижади сәләтләрен үстерергә ярдәм итә, мөстәкыйль фәнникшеренү эшчәнлегенә әзерли, укучыларның мәдәни дәрәжәсен арттыра, эстетик зәвык барлыкка китерә.

Дәрестән тыш эшләр төрле формаларда була. Кайберләре уку елы буена, хәтта берничә ел системалы рәвештә оештырыла: түгәрәкләр, клублар, студияләр. Эпизодик рәвештә уздырыла торган формалар да бар: олимпиада, әдәбият, китап атналыгы, декада һәм айлык, төрле кичәләр һәм иртәләр, радио тапшырулар, экспедиция һәм экскурсияләр, күргәзмәләр оештыру. Аерым эш формалары язма рәвештә башкарылалар: стена газетасы, бюллетень чыгару, кулъязма альбом яки журнал хәзерләү.

Дәрестән тыш эшләрдә катнашуның төп мотивы – кызыксыну. Ләкин кайсы формасы гына оештырылмасын, максат-бурычлар, эшнең эчтәлегенә, оештырылу үзенчәлегенә алдан билгеләненп, катнашучыларга аңлатылырга тиеш.

Дәрестән тыш эшләргә уздырганда түбәндәгеләрне истә тотарга кирәк:

- дәрестән тыш эшләрдә укучының үз ирегенә белән катнашуы;
- укучыларны яхшы яки начарларга бүлүдән нык саклану, укучыны, ничек укуына һәм нинди булуына карамастан, дәрестән тыш эшләргә жәлеп итү;
- дәрестән тыш эшләргә әдәбият, тел, рус теле һәм әдәбияты, тарих, сынлы сәнгать, музыка һәм башка предмет дәрестәргә белән тыгыз бәйләнештә алып бару;
- дәрестән тыш эшләр формасының һәм методикасының мавыктыргыч булуы;
- сайланган эш төрләргә, аларның максатлары һәм материаллары укучыларның яшь үзенчәлекләренә яраклы булып, әдәби хәзерлек дәрәжәләрен истә тотып оештыру;
- дәрестән тыш эшләргә дәрестәр белән тыгыз бәйләнештә алып бару, ләкин алар укучыларның мөстәкыйльлегенә, ижади активлыгы, материаллар күплегенә белән аерылып торырга, бизәклә һәм эмоциональ рәвештә, зур жанлылык белән үткәрелергә тиеш.

ИНТЕРНЕТ РЕСУРСЛАРЫ

<http://минобрнауки.рф> (РФ Мәгариф һәм фән министрлыгы);
<http://www.edu.ru> («Российское образование» федераль порталы);
<http://mon.tatarstan.ru> (ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы);
<http://edu.tatar.ru>
<http://www.irort.ru> (ТР Мәгарифне үстерү институты)
<http://www.fasi.gov.ru> Фән һәм инновацияләр буенча федераль агентлык
<http://www.obrnadzor.gov.ru> Рособрнадзор
<http://www.apkpro.ru> РФ мәгариф хезмәткәрләренең квалификациясен күтәрү һәм профессиональ эзерләү академиясе
<http://www.lexed.ru> Федеральний центр образовательного законодательства
<http://www.rustest.ru> Федераль тест үткәрү үзәге
<http://www.tatedu.ru>
<http://www.edu.kzn.ru> ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы Белем порталы
<http://www.mon.tatar.ru> ТР Мәгариф һәм фән министрлыгы
<http://www.it-n.ru><http://belem.ru>
<http://tatcenter.ru> ТР мәгълүмати – аналитик порталы
<http://tat.tatar-inform.ru> ТР мәгълүмат агентлыгы
<http://intertat.ru> ТР электрон газетасы
<http://xat.ru> Татар хат алышу хезмәте
<http://suzlek.ru> on- line русча сүзлеге
<http://kitarxane.at.ru> татар телендәге әдәби әсәрләр китапханәсе
<http://Tatar.com.ru> татар теле сүзлекләр һәм үзәйрәткечләр
<http://Tatarca.boom.ru> татарча текстлар

ТӘКЪДИМ ИТЕЛГӘН ӘДӘБИЯТ ИСЕМЛЕГЕ

1. 2016/2017 нче уку елында Татарстан Республикасында рус телендә гомуми белем бирү мәктәпләрендә татар теле һәм әдәбиятын укыту үзенчәлекләре. Дәресләрнең технологик карталары / Төзүчеләр: Шәмсетдинова Р.Р., Мөхәрләмова Г.Н., Фәттахова Р.Ф., һадиева Г.В. – Казан: ТРМУИ, 2016. – 69 б.
2. 2016/2017нче уку елында Татарстан Республикасында татар телендә гомуми белем бирү мәктәпләрендә татар телен укыту үзенчәлекләре. Дәресләрнең технологик карталары / Төзүчеләр: Шәмсетдинова Р.Р., Мөхәрләмова Г.Н., Фәттахова Р.Ф., һадиева Г.В. – Казан: ТРМУИ, 2016. – 36 б.
3. IX сыйныф укучыларын татар теленнән Бердәм республика тестын үтүгә эзерләү (текст белән эшләү методикасы) /авт.-төз.: Гыйләжева Л.Г., һадиева Г.В. – Казан: ТРМУИ, 2016. – 34 б.
4. Гильманов Д.Ш. Уроки татарского языка на основе предметных действий: для русскоязычных детей дошкольного и младшего

- школьного возраста. – Казань: ГАОУ ДПО ИРО РТ, 2016. – 75 с.
5. Заманча технологиялэргэ нигезлэнгэн татар теле һәм әдәбияты дәресләре (ТР Лаеш муниципаль районы гомуми белем бирү оешмаларының татар теле һәм әдәбияты укытучыларының эш тәҗрибәсеннән) / Төзүчеләр: Шәмсетдинова Р.Р., Мөхәрләмова Г.Н., Һадиева Г.В. – Казан: ТРМУИ, 2016. – 88 б.
 6. Изложение язуга әзерлек: татар теле һәм әдәбияты буенча башлангыч гомуми һәм төп гомуми белем бирү программаларын гамәлгә куючы педагогик хезмәткәрләр өчен методик ярдәмлек / авт.-төз. М.Г.Мозаффарова. – Казан: ТРМУИ. – 35 б.
 7. Мозаффарова М.Г. Тәҗлим-тәрбия процессын оештыруда милли мәҗрифәтчелек идеяләрен гамәлгә кую: гомуми белем бирү оешмалары житәкчеләре өчен тәкъдимнәр. – Казан: ТРМУИ, 2016. – 56 б.
 8. Рус телендә сөйләшүче укучыларга татар теле буенча олимпиадага әзерләнү өчен биремнәр / Төзүчә: Р.Р. Шәмсетдинова. – Казан, 2016. – 17 б.
 9. Татар теле дәреслекләренә электрон кушымталар. Методик ярдәмлек / Төзүчеләр: Р.Р. Шәмсетдинова, А.А. Башарова. – Казан: ТРМУИ, 2015. – 68 б.
 10. Татар телен өйрәнү өчен укучыларны төркемнәргә бүлү буенча тәкъдимнәр: рус телендә төп гомуми белем бирү оешмаларының I сыйныфлары өчен. Татар телен һәм әдәбиятын укытуда уен технологияләре (ТР гомуми белем бирү оешмаларының татар теле һәм әдәбияты укытучыларының эш тәҗрибәсеннән) / Төзүчеләр: Шәмсетдинова Р.Р., Фәттахова Р.Ф., Мөхәрләмова Г.Н., Һадиева Г.В. – Казан: ТРМУИ, 2016. – 23 б.
 11. Татар телен һәм әдәбиятын заман таләпләре буенча укытабыз (ТР Бөгелмә муниципаль районы гомуми белем бирү оешмаларының татар теле һәм әдәбияты укытучыларының тәҗрибәсеннән. / Төзүчеләр: Шәмсетдинова Р.Р., Мөхәрләмова Г.Н., Һадиева Г.В., Мәхмүтова Ф.Т. – Казан: ТРМУИ, 2015. – 160 б.
 12. Татар телен һәм әдәбиятын укытуда коммуникатив технологияләр (ТР гомуми белем бирү оешмаларының татар теле һәм әдәбияты укытучыларының эш тәҗрибәсеннән) / Төзүчеләр: Шәмсетдинова Р.Р., Фәттахова Р.Ф., Мөхәрләмова Г.Н., Һадиева Г.В. – Казан: ТРМУИ, 2016. – 53 б.
 13. Татар телен һәм әдәбиятын укытуда уен технологияләре (ТР гомуми белем бирү оешмаларының татар теле һәм әдәбияты укытучыларының эш тәҗрибәсеннән) / Төзүчеләр: Шәмсетдинова Р.Р., Фәттахова Р.Ф., Мөхәрләмова Г.Н., Фәттахова Р.Ф., Һадиева Г.В. – Казан: ТРМУИ, 2016. – 55 б.
 14. Фәттахова Р.Ф. Практический татарский язык: методическое пособие для изучающих татарский язык. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2012. – 176 с.

15. Эш программаларын төзү буенча методик тәкъдимнәр (5 нче сыйныф өчен "Татар әдәбияты" предметы буенча эш программасы). – Казан: Татарстан Республикасы Мәгарифне үстерү институты, 2015. – 94 б.
16. Эш программаларын төзү буенча методик тәкъдимнәр (5 нче сыйныф өчен "Татар теле" предметы буенча эш программасы). – Казан: Татарстан Республикасы Мәгарифне үстерү институты, 2015. – 136 б.
17. Эш программаларын төзү буенча методик тәкъдимнәр (6 нчы сыйныф өчен “Татар теле”, “Татар әдәбияты” буенча эш программалары). 1 кисәк. - Казан: Татарстан Республикасы Мәгарифне үстерү институты, 2016. – 108 б.
18. Эш программаларын төзү буенча методик тәкъдимнәр (6 нчы сыйныф өчен “Татар теле”, “Татар әдәбияты” буенча эш программалары). 2 кисәк. – Казан: Татарстан Республикасы Мәгарифне үстерү институты, 2016. – 108 б.

2017/2018 НЧЕ УКУ ЕЛЫНДА
“ТАТАР ТЕЛЕ” ҺӘМ “ӘДӘБИЯТЫ”
ПРЕДМЕТЛАРЫН УКЫТУ БУЕНЧА
МЕТОДИК ТӘКЪДИМНӘР

Печатається в авторской редакции
Форм.бум. 60x84 ¹/₁₆. Гарнитура Times
Усл.печ.л. 1,7

Институт развития образования Республики Татарстан
420015 Казань, Б.Красная, 68
Тел.:(843)236-65-63 тел./факс (843)236-62-42
E-mail: irort2011@gmail.com